

hens 1940; B. J. Slot, *Archipelagus Turbatus. Les Cyclades entre colonisation latine et occupation ottomane c. 1500-1718*, İstanbul 1982, I-II, tür.yer.; A. Tselikas, *Martyries apo ti Santorini (1573-1819)*, Athens 1985; Ch. Frazee, *The Island Princes of Greece: The Dukes of the Archipelago*, Amsterdam 1988, tür.yer.; Evangelia Balta, *Problèmes et approches de l'histoire ottomane. Un itinéraire scientifique de Kayseri à Eğriboz*, İstanbul 1997, s. 67-148; M. Mindrinos, "Türkiye eggrafa tis Santorinis", *Santorini, Tiera, Thirasia, Aspronisi, Ifaisteia* (ed. I. M. Danezes), Athens 2001, s. 323-328; A. G. K. Savvides, "Simioseis gia ti Mesaioniki Thira-Santorini os ta teli tou 15ou aiona", *Partana*, XV/53-54 (1994), s. 117-127, 205-211; a.m.f., "Santurini Adası", *EI²* (İng.), IX, 20.

EVANGELIA BALTA

SANUDO, Marino (1466-1536)

Venedik tarihçisi.

22 Mayıs 1466 tarihinde Venedik'te doğdu. Kendisinden önce ve kendisinden sonra ünlü kişilerin yetiştiği soylu bir aileye mensuptur. Tanınmış bir siyaset adamı ve diplomat olan babası Leonardo papalık nezdinde görevli iken 1476 yılında Roma'da ölmüştür. İlmî eserlerde, dedelerinden adını taşıdığı seyyah-coğrafyacı ve Türkler'e karşı bir Haçlı seferi projesi hazırlayan Marino Sanudo ile (Torsello, Il Vecchio "yaşlı") karıştırılmaması için Il Giovane ("genç") lakabıyla anılır. Venedik Cumhuriyeti Senatosu'na üye seçildi ve çeşitli üst düzey görevlerde bulundu. Döneminde mümtaz kişiliği ve eserleri kadar el yazmaları, nâdir basmalar, haritalar ve etnografik çizimlerden oluşan kütüphanesiyle de tanınmıştı. 4 Nisan 1536'da Venedik'te öldü.

On beş yaşında yazmaya başlayan Sanudo devrindeki akımlara uygun olarak klasik devir müelliflerini örnek alıp çeşitli eserler kaleme aldıysa da Türk ve İslâm âlemini yakından ilgilendiren üç tanesidir. Bunlardan ilk önemli eseri Venedik devlet başkanları üzerine kaleme aldığı *Le Vite dei dogi*dir (Milano 1733, 1900-1911; nşr. Angela Caracciolo Arico, I-II, Venezia 1989-2001). İkinci eseri (*La Spedizione di Carlo VIII in Italia*, Venezia 1873), Osmanlı tarihi için ayrı bir değeri bulunan, Fransa Kralı VIII. Charles'in 1495'te yanına Cem Sultan'ı da alarak Napoli'ye gittiği ve şehri (krallığı) ele geçirdiği İtalya seferi hakkındadır. Sanudo'nun duyduklarından başka bizzat seferin yapıldığı yere giderek müşahedelerini kaydettiği bu çalışmadan daha sonraki araştırmalarda istifade edilmekle birlikte düzenli bir neşrinin yapılmamış olması değerini biraz gölge-

lemiştir. Bu eser Fransızca'ya da çevrilmiştir. Onun en önemli eseri, 1 Ocak 1496 günü başlayıp 30 Eylül 1533'e kadar otuz yedi yılda yazdığı *I Diarii*'dir (I-LVIII, Venezia 1879-1903; Bologna 1969, tıpkıbasım). Uzun zaman sıkı kayıtlar altında korunan ve uzmanların ancak özel izinle faydalanabildiği eser XVIII. yüzyılın sonlarında tarihçi Francesco Donado tarafından ayrıca istinsah ettirilmiş, bundan bir asır sonra da neşredilmiştir. Küçük punto harflerle basılmış 40.000 sayfadan oluşan elli sekiz cilt hacmindeki eser *I Diarii* (günlükler) adını taşımakla birlikte aslında Sanudo'nun günlük hâtıratı değil belgelerle zenginleştirilmiş güncel bir Venedik tarihidir. Sanudo çok istemesine rağmen resmî tarihçi için kitabına tarih yerine bu adı vermiştir.

Müellif eserinde milletlerarası muhaberelelerden ele geçirdiği veya memurların kendisine ulaştırdığı bilgileri, casusların ve tüccarların buldukları mahallerden gönderdiği haberleri, belgeleri, şahit olduğu hadiseleri, siyasi çalkantıları, Venedik şehri ve çevresinde meydana gelen gelişmeleri, yabancı ziyaretçileri ve bu arada Osmanlı temsilcilerini ve onların şehir içinde meydana getirdikleri etki ve tepkileri titizlikle değerlendirmiştir. Kitapta özellikle başta İstanbul olmak üzere Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinden gönderilen belgelere, raporlara ve bu arada antlaşma metinlerine, padişahların ve idarecilerin mektuplarının tercümelerine yer verdiği görülür. II. Bayezid'in son yıllarını, Yavuz Sultan Selim'in bütün dönemini ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk on iki yılını ilgilendiren, ayrıca Venedik Cumhuriyeti'nin sıkı ekonomik ve siyasi ilişkiler içinde bulunduğu Memlûk Sultanlığı ile Safevî hânedanı hakkında değerli açıklamalar içeren bu bilgi ve belgeler Osmanlı tarihi için çok büyük önem taşımaktadır ve onlardan geniş çapta istifade eden ilk Osmanlı tarihi uzmanı von Hammer-Purgstall'ın eserine katkısı büyüktür. Eserin Osmanlı ve İslâm dünyasıyla ilgili olarak verdiği mâlûmattan Safevîler hakkındaki kayıtlar Franz Babinger ve Bianca Maria Scarcia-Amoretti, Memlûkler'in son devirleriyle ilgili kayıtlar Maria Nallino, Türk diplomatlarının Venedik topraklarındaki faaliyetlerine dair haberler Walter Zele ve Maria Pia Pedani-Fabris gibi ilim adamları tarafından çeşitli makalelerde değerlendirilmiştir. Osmanlı tarihinin bu yıllarını inceleyen Avrupalı ve Amerikalı tarihçiler de Sanudo'nun eserini ihmal etmediler. Klasik İtalyanca ve dönemin Venedik lehçesi

konusundaki yetersizlik sebebiyle Türk tarihçileri bu konuda çalışma yapmamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Sanudo, *I Diarii*, Venezia 1879-1903, Fulin tarafından yazılan önsöz; A. Pertusi, "Gli inizi della storiografia umanistica del quattrocento", *La Storiografia veneziana fino al secolo XVI. Aspetti e problemi*, Firenze 1970, s. 269-332; G. Cozzi, "Marino Sanudo il Giovane: dalla cronaca alla storia (nel V centenario della sua nascita)", *a.e.*, s. 333-358; M. M. Mazzaoui, "Sah Tahmasb and the Diaries of Marino Sanuto (1524-1533)", *Die Islamische Welt Zwischen Mittelalter und Neuzeit: Festschrift für Hans Robert Roemer zum 65. Geburtstag* (ed. U. Haarmann – P. Bachmann), Beirut 1979, s. 416-423; P. Sebastian, "Ottoman Government Officials and their Relations with the Republic of Venice in the Early Sixteenth Century", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage* (ed. C. Heywood – C. Imber), İstanbul 1994, s. 320-322; P. Margaroli, *Marin Sanudo. I Diarii (1496-1533). Pagine scelte*, Vicenza 1997; E. R. Dursteler, *Venetians in Constantinople: Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*, Baltimore 2006, tür.yer.; C. Neerfeld, *Historia per forma di Diaria: La cronachistica veneziana contemporanea a cavallo tra Quattro e il Cinquecento*, Venezia 2006, s. 27-46, 208-221; M. Cortelazzo, *Dizionario veneziano della lingua e della cultura popolare del XVI secolo*, Limena 2007.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

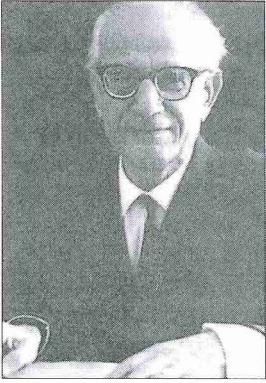
SAPIKLIK

(bk. DALÂLET).

SARAÇ, Mustafa Celal (1906-1998)

Cumhuriyet döneminin
ilk fizik profesörlerinden,
bilim tarihçisi.

Urfa ulemâsından olan babası müderris Abbas Vâsık Efendi'nin görevli bulunduğu Bağdat'ta doğdu. Urfa Öğretmen Okulu'ndan mezun olduktan sonra (1922) bir yıl matematik öğretmenliği yaptı. Ardından Adana'da liseyi bitirerek İstanbul'a gitti ve Yüksek Mühendis Mektebi'ne (bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi) girdi. 1927'de Maarif Vekâleti'nin açtığı sınavı kazanarak Fransa'ya gönderildi ve Dijon Üniversitesi Fen Fakültesi'nde matematik, fizik, kimya, Edebiyat Fakültesi'nde bilim tarihi ve felsefesi okudu. 1932'de yurda dönüp bir süre Adana Erkek ve Kız liselelerinde fizik öğretmenliği yaptı. 1933 üniversite reformundan sonra İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde umumî ve tecrübî fizik doçentliğine, 1941'de Ankara-

Mustafa
Celal Sarac

da Millî Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğrenim Şube müdürlüğüne ve Gazi Eğitim Enstitüsü genel matematik ve fizik öğretmenliğine tayin edildi. 1943'te Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nin kurulmasıyla burada fizik profesörlüğüne, ayrıca Fizik Enstitüsü müdürlüğüne (1945-1962) getirildi. Bu arada fakülte dekanlığı, senato üyeliği (1951-1958), Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi ve Klasik Eserler Tercüme Bürosu üyeliği (1946-1962), İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü müdürlüğü (1961-1962) yaptı. 1 Ekim 1962'de Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Genel Fizik Kürsüsü profesörlüğüne, 11 Aralık 1963'te Ege Üniversitesi rektörlüğüne seçildi. 13 Temmuz 1976'da yaş haddinden emekli oldu. 22 Ağustos 1998'de İstanbul'da vefat etti.

Fransızca, Almanca, Arapça ve Farsça bilen, çoğu tercüme on bir kitapla çeşitli konularda eli yedi makalenin sahibi olan M. Celal Sarac'ın katıldığı araştırma, inceleme ve kongreler şunlardır: Heidelberg Üniversitesi (1931 ve 1969), Berlin Üniversitesi (1936), Fransa'da Dijon Üniversitesi (1938 ve 1939), Amsterdam Bilim Tarihi Kongresi (1950), Brüksel Mekanik Kongresi (1956), Münih Bilim ve Teknik Tarihi Kütüphanesi (1956), Dijon Fen Fakültesi ve Paris Ölçüler ve Ağırlıklar Enstitüsü (1960 ve 1966), Avrupa Üniversite Rektörleri Toplantısı (1964), Montreal'de Uluslararası Üniversiteler Birliği Toplantısı (1970).

Eserleri: *Fizik Problemleri* (Ankara 1946, Besim Tanyel'le birlikte), *Tecrübî Fizik* (Ankara 1955), *İyonya Pozitif Bilimi* (İzmir 1971), *Bilim Tarihi: Matematik-Astronomi* (Ankara 1983), *Termodinamik Prensipleri* (İzmir 1985), *Termodinamik* (Ch. Fabry'den tercüme, İstanbul 1936), *Fizik* (Memento Larousse'dan tercüme, Ankara 1942, H. Dener ve N. Kürkçüoğlu ile birlikte), *Denel Fizik: Mekanik* (Simon-Dognon'dan tercüme, Ankara 1944, N. Kürkçüoğlu ile birlikte), *Denel Fizik:*

Optik (Simon-Dognon'dan tercüme, Ankara 1946), *Genel ve Denel Fizik: Titreşim Hareketleri* (Lemoine-Blanc'den tercüme, Ankara 1947), *Henri Poincaré* (Volterre-Langevin-Boutroux'dan tercüme, Ankara 1952), *Salih Zeki Bey, Hayatı ve Eserleri* (Celal Sarac'ın ölümünden sonra öğrencisi Yeşim Işıl Ülman tarafından yayımlanmıştır, İstanbul 2001).

BİBLİYOGRAFYA :

Kemal Tosun, "Enstitümüzün Kurucusu ve İlk Müdürü Hocamız Ord. Prof. Dr. Sarac'a Enstitü Hakkında Kısa Bir Rapor", *Ord. Prof. Ömer Celal Sarac'a Armağan*, İstanbul 1986, s. 15-48; Yeşim Işıl Ülman – Osman Bahadır, "Bilim Tarihinin Temel Sorunları (Prof. Dr. Celâl Sarac ile söyleşi)", *Toplumsal Tarih*, sy. 25, İstanbul 1996, s. 7-14; Yeşim Işıl Ülman, "Prof. Dr. Celal Sarac (1906-1998)", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, sy. 4, İstanbul 1998, s. 293-295.

YEŞİM İŞİL ÜLMAN

SARAÇHANE

Eyer ve at takımı yapan,
ayrıca deriden eşya imal eden
esnafın bulunduğu çarşı.

Arapça'da serc kökünden türeyen ser-râc "eyer ve diğer at takımı yapıp satan, meşin ve sahtiyân üzerine sırma ve ipek ile işleyerek çeşitli eşyalar imal eden" anlamına gelmekte olup saraç-hâne bu işle meşgul esnafın topluca bulunduğu yeri ifade eder. Ancak kelime daha çok İstanbul'da bu tip esnafın bulunduğu semtin adı olmuştur. Fâtihten Sultan Mehmed, İstanbul'u fethedince saraçlıkla uğraşan esnafı Bezzâzistan civarında yerleştirdi. Fâtihten Camii'nin inşasından sonra çevresini şenlendirmek amacıyla şimdiki Saraçhane denen mevkiye İstanbul saraçhanesi yapıldı. 1475'te biten saraçhane Ayasofya-i Kebir evkafına bağlandı. İstanbul'da inşa edilen bu ilk saraçhane 4 Muharrem 1105'te (5 Eylül 1693) çıkan yangında tamamen yandı. Bunun üzerine saraçhane esnafı dağılarak Sultan Ahmed ile Beyazıt arasında saraçlık yapmaya başladı. Fakat ileri gelen esnaf, mahkemeye başvurarak yanan saraçhaneyi kendi paralarıyla kâgır olarak yeniden yapmaları karşılığında saraç esnafının tekrar Saraçhane mevkiine nakledilmesini 17 Safer 1105'te (18 Ekim 1693) istedi. Bir yıl sonra dükkânların büyük bir kısmı tamamlandı. Üç kapısı olan saraçhanenin dükkânları kemerli olup kepenklerle kapatılıyordu, ayrıca tam ortada Saraçhane Camii ile lonca yeri bulunuyordu. Bunun içinde bir de sibyan mektebi vardı. Bu mektepte saraç esnafının çocukları ile

çırakları Kur'an ve okuma yazma öğrenmekteydi. Sibyan mektebinin hocası saraçlarca tesbit edilip hükümet tarafından tayin edilirdi. Hocanın ücreti ise saraçhane vakfından karşılanıyordu. Saraçhanede Sandıkçılar caddesi, Kırbaçlar caddesi, Camialtı sokağı, Orta sokak, Karaman Kapısı sokağı, Başkapı sokağı gibi sokak ve cadeler mevcuttu. Burada 1191'de (1777) 200'den fazla, 1285'te (1868) 290 dükkân ve yanmadan önce 320 dükkân bulunmaktaydı. Her esnaf dükkânının tamirini kendi parası ile yaptırıyor, yalnız vakıf mütevellisine kira ödüyordu. 1252 (1836) yılına kadar dükkân kiralari sabit kaldı. Ayasofya vakfı mütevellisinin müracaatı üzerine 17 Cemâziyelevvel 1252'de (30 Ağustos 1836) kira bedelleri bir misli arttırıldı.

Saraç esnafının çeşitli hizmetleri karşılamak, esnafın yaşlılarına ve işsizlere yardım etmek maksadı ile kurduğu vakıf sandığı mevcuttu. Bu sandıkların gelirini aidatlar, bağış ve teberrular, para cezaları ile vakıf dükkân kiralari oluşturmaktaydı. Paraları toplayan ve sarfeden mütevelliler esnafa her yılın sonunda hesap vermek zorundaydı. Bu paraların büyük bir kısmı loncadaki ziyafetlere, esnaf fakirlerine, hastalara, tatlı su tulumbası ve muslukların onarılmasına, esnafın sünnet ve evlenme düşünlerinde alınan hediyelere, esnafın okuttuğu mevlidlere, tamirlere, esnaf işlerine, okul inşasına ve dışarıdan gelen misafirlerin ağırlanması sarfedilirdi. Saraçhanenin içinde ve dışında dükkânların temizlenmesi ve derilere tav verilmesi için musluklar ve tulumbalar vardı. Saraçhane içine emniyet görevlileri giremezdi, yalnızca gece bekçisi bulunurdu. İhtisap aşası diğer esnafı denetlediği gibi bunları da denetler ve içlerine yabancı, kötü ahlâklı kimselerin karışmamasına dikkat ederdi. 1242 (1826-27) tarihli hatt-ı hümayunda Saraçhane Kapısı'nda gündüzleri kolluk beklenerek kabahatli olanların yakalanması nizama bağlanmıştır. Büyük Saraçhane Çarşısı 1908'de çıkan Fatih yangınında tamamen yandı.

Saraç Esnafının Kanun ve Nizamları. Fâtihten Sultan Mehmed'in koyduğu nizama göre saraç esnafı kendilerine ait olan eşya ve malzemeyi yalnızca kendileri yapıp satabilecekti. Fâtihten İstanbul saraçlarına tanıdığı bu imtiyaz daha sonraki padişahlar tarafından sürdürüldü ve beratları yenilendi. Fâtihten verdiği imtiyaza rağmen bir kısım saraç ustalarının zaman zaman saraçhane dışına çıkarak faaliyetlerini sürdürme istekleri nizamın bozulmasına sebep olacağı gerekçesiyle kabul görmedi.